

ГОЛІНА Володимир Васильович,
головний науковий співробітник
відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Правова соціалізація і загальносоціальне запобігання злочинам – базис утвердження сучасної української ідентичності¹

Україна і світ проживають злам в усіх сферах суспільно-правових відносин. На полі бою не тільки виборюємо право незалежності, цілісності, прогресивних європейських цінностей демократії і верховенства права, а й утвердження високої репутації і цінностей сенсів, що визначають, продукують, сприяють розвитку української ідентичності. Непересічну роль у цих складних процесах і на тлі світових трансформацій і глобалізації відіграють правова соціалізація та в її контексті – значущість загальносоціального запобігання злочинам. Попри очевидну роль, на жаль, це питання залишилося поза увагою у програмі конкурс проектів 2026 року для громадських організацій, ініційованого Міністерством молоді та спорту України [1]. Значущість правової соціалізації і загальносоціального значення запобігання злочинам в якості базису утвердження української ідентичності може розкрити потенціал і дати доцільний інструментарій контекстно завдань і проблематики сучасних підходів до творчості і правотворчості, презентованих у публікації науковців М. Костицького, Н. Кушакової-Костицької [2].

Цією публікацією прагнемо привернути увагу до проблематики вивчення з використанням підходу «цілісність з виявленням філософської, психологічної, соціологічної, політологічної складових процесу» [2, с. 12] і наукового дискурсу ролі правової соціалізації і загальносоціального запобігання злочинам для утвердження української ідентичності.

Варто відмітити, що ідея загальносоціального запобігання окремим злочинам, а згодом і злочинності, зародилася спочатку у філософській, еволюціонувала у кримінально-правовій і кримінологічній думці протягом століть, і продовжує формуватися у лоні вітчизняної теорії запобігання злочинності. Загальносоціальне запобігання окремим злочинам у своїй цільовій спрямованості сприяє покращенню життя суспільства, розвитку культури, економіки, інших сфер. Правова соціалізація, яка є синтезуючою

¹ Тези підготовлено в межах теми фундаментального дослідження «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання», що виконується у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

ланкою загальносоціального запобігання злочинам, спрямовується не лише на фактичне зменшення кримінальних правопорушень, а створює умови для актуалізації і діяльній реалізації типу громадянина з активною громадянською позицією і цілеспрямованою правосвідомою, правослухняною поведінкою в усіх сферах життєдіяльності. Таким чином ці процеси утворюють фундамент для української правової і громадянської ідентичності, яка розуміється як усвідомлення людиною себе повноправним активним членом правової спільноти, діяльне прийняття правових цінностей у правосвідомій поведінці (діаграма 1).

Діаграма 1

Роль правової соціалізації і загальносоціального запобігання злочинам для утвердження української ідентичності



Філософи античності, Відродження, Просвітництва, філософів-просвітників, утопістів, соціалістів фрагментарно торкалися проблеми правової соціалізації і запобігання злочинним проявам для формування ідентичностей різних людини. Філософський внесок у становлення та розвиток теорії запобігання злочинності, судження щодо необхідності обов'язкового здійснення у межах розумної національної соціальної політики загальносоціальних заходів, спрямованих на усунення соціальних негараздів,

так званих «слабких» зон, суперечностей, різних за природою походження вад, несправедливості, бідності, неосвіченості, правового нігілізму і навіть – цинізму, – ці аспекти мають стати предметом сучасної правової ретроспекції.

Наприклад, Ч. Беккарія з численними прихильниками уважав, що система загальносоціального запобігання злочинам повинна включати: ясність і простоту законів, освіту і свободу громадян, суворе дотримання законів представниками влади, страх перед законом, а не людьми, народна доброчесність, відміна привілеїв небагатьом особам, які уособлюють владу. Головним же засобом запобігання злочинам він, як і інші філософи-просвітителі того часу, називав удосконалення виховання [3]. Серед українських філософів у сфері права найбільш дотичні до міркувань Ч. Беккарія можна уважати погляди Б. Кістяківського. Він обстоював ідею значущості правосвідомості для становлення і розвитку правової держави. Філософ переконливо зазначав про глибоку причинну єдність низької правової культури і соціальної несправедливості, що у сукупності приводять до злочинів [4].

Синтезуючи міркування і висновки вказаних двох філософів, можна констатувати наступне. Перше. Ч. Беккарія і Б. Кістяківський уособлюють ідею гуманізації права, коли право є не просто переліком законів, а системою забезпечення свободи і безпеки в суспільстві. Для сьогодення формування української ідентичності ця ідея продукує необхідність цілеспрямованої роботи з формування конституційного патріотизму (діаграма 1). Друге. Основою запобігання злочинам з позицій Ч. Беккарія і Б. Кістяківського є перетворення права на внутрішнє усвідомлення кожного громадянина, посилене чітким розумінням невідворотності покарання за порушення законів. А це, у свою чергу, забезпечить формування кримінологічної правосвідомості громадян – діяльних учасників і реципієнтів загальносоціального запобігання злочинам (діаграма 1). Попри різні епохи погляди Ч. Беккарія і Б. Кістяківського мають перетин в таких аспектах: пріоритет закону перед свавіллям і правовим нігілізмом, суворе дотримання права – основа свободи і безпеки особистості, ефективність покарання не в силі, а у невідворотності. Органічна єдність позицій знаних філософів засвідчує про доречність ретроспекції. Ч. Беккарія пропонував загальносоціальне запобігання злочинам здійснювати через чіткість і суворість законів, системну правову освіту, а Б. Кістяківський розвинув ці пропозиції до концептів правової соціалізації особистості.

Список використаних джерел

1. Українська ідентичність у дії: конкурс проектів 2026 року для громадських організацій. 8 січ. 2026 р. о 13:24. URL: <https://mms.gov.ua/news/ukrainska-identychnist-u-dii-konkurs-proiektiv-2026-roku-dlia-hromadskykh-orhanizatsii>
2. Костицький М. Кушакова-Костицька Н. Філософські проблеми правотворчості. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1 (27).

С. 7–15. DOI: 10.33270/01242702.7 URL: <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/1617/1606>

3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 424 с.

4. Усенко І. Б. Кістяківський Богдан Олександрович. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] ; редкол. : І. М. Дзюба та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. URL: <https://esu.com.ua/article-7092>



ГОНЧАРОВА Ольга Сергіївна,
доцент кафедри історії України
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ: ІДЕНТИЧНІСТЬ, ВІЙНА І СПРОТИВ ІМПЕРСЬКИМ НАРАТИВАМ

Повномасштабна російсько-українська війна актуалізувала питання української ідентичності не лише як політичної чи культурної категорії, але й як результату тривалих історичних процесів формування колективної пам'яті, що розгорталися в умовах колоніального та радянського панування. Протягом ХІХ–ХХ століть імперські та радянські режими цілеспрямовано вибудовували моделі історичної пам'яті, які маргіналізували український національний досвід, підміняли локальні історичні сюжети уніфікованими загальноімперськими наративами та обмежували можливості самостійного осмислення минулого. У сучасних умовах війни ці практики виявили свою безпосередню спадковість у російській політиці історичних маніпуляцій, що використовуються для легітимації агресії. У цьому контексті деколонізація пам'яті постає не як символічний чи допоміжний процес, а як ключовий інструмент історичного переосмислення минулого, подолання імперсько-радянської спадщини та формування української ідентичності на засадах власної історичної суб'єктності.

Деколонізація пам'яті в сучасній Україні передбачає системний критичний перегляд усталених історичних наративів, відмову від імперських і радянських схем інтерпретації минулого та повернення історичної суб'єктності тим групам, подіям і досвідам, які впродовж тривалого часу були виключені з офіційного дискурсу або представлені у спотвореному вигляді. Цей процес охоплює як ревізію канонізованих інтерпретацій ключових історичних подій, так і переосмислення ролі України в межах імперських